УДК 349.2: 331.2 (477)

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРУ ТРУДОВОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ПІДСТАВИ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РОБОТОДАВЦЯ

Танасевич О. В.,

здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін,
господарського та трудового права
Харківського національного педагогічного
університету ім. Г. С. Сковороди

Позиція щодо існування особливого галузевого правопорушення, як єдиної і достатньої підстави матеріальної відповідальності роботодавця, була обґрунтована ще у минулому столітті[1], а в подальшому посилена ґрунтовними дослідженнями багатьох вітчизняних науковців, зокрема Н.Б. Болотіної, О.М. Короткої, О.М. Лук'янчикова, Н.Л. Полішко, С.М. Прилипка, Ю.В. Трофимовської, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишевої, В.І. Щербини та ін.

Разом з тим у науковій спільноті до сьогодні відсутній єдиний підхід щодо складових дефініції підстави матеріальної відповідальності у трудовому праві, а саме щодо поняття, яке належить використовувати для визначення характеру трудового правопорушення.

Такі вчені, як П.Р. Стависький, С.М. Прилипко, Л.А. Сироватська, Г.І. Чанишева, Н.Б. Болотіна, Н.М. Хуторян[2], іменують підставу матеріальної відповідальності в трудовому праві трудовим «майновим» правопорушенням. Тоді як В.І. Щербина, Ю.В. Трофимовська застосовують поняття трудове «матеріальне» правопорушення.[3] А от Н.Л. Полішко, з огляду на можливість заподіяння працівникові з боку

---

[1] Стависский П. Р. Проблемы материальной ответственности в советском трудовом праве. – Киев, Одесса : Вища школа, 1982. – С. 73; Сыроватская Л. А. Ответственность за нарушение трудового законодательства. – М. : Юрид. лит., 1990. – С. 43–44.

[2] Стависский П. Р. Там же. – С. 77; Хуторян Н. М. Теоретичні проблеми матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин : монографія. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – С. 188; Болотіна Н. Б., Чанишева Г. І., Додіна Т. М. Трудове право України : підручник. – К. : Київ. обл. орг. товариства «Знання», 2001. – С. 319–320; Прилипко С. М. До питання матеріальної відповідальності сторін трудового договору // Питання цивільного та трудового права. – 2009. – № 100. – С. 157.

[3] Щербина В. Підстави притягнення роботодавця до матеріальної відповідальності // Підприємство, господарство і право. – 2007. – № 4. – С. 53–56; Трофимовська Ю. В. Правова природа матеріальної відповідальності роботодавця перед працівником : автореф. дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. – Харків, 2016. – С. 14.

© Танасевич О. В., 2017

роботодавця як майнової, так і немайнової шкоди, обстоює запровадження, відповідно, двох видів трудового правопорушення: майнового та немайнового[1].

Убачається, що розв'язання цієї дискусії можна віднайти, аналізуючи об'єкт трудового правопорушення, під яким розуміють певні блага чи соціальні цінності, на які воно посягає. Виходячи з термінології загальної теорії права, загальним об'єктом цього галузевого правопорушення є суспільні відносини у сфері використання найманої праці, а його безпосередніми об'єктами – конкретні блага працівника та законні інтереси, які стосуються його особистості, матеріального забезпечення, життя та здоров'я, честі та гідності.

При цьому діяння роботодавця, що утворює склад трудового правопорушення, завжди посягає одночасно на майнові та немайнові блага, щодо яких працівник має законні очікування: в силу неможливості відокремлення праці від особи працівника, заподіяння йому майнової шкоди неминуче призведе до зменшення (втрати) доходів та погіршення якості його життя, а відтак до пов'язаних з цим переживань та душевних страждань, і навпаки, порушення роботодавцем немайнових прав працівника негативно впливає на його психоемоційний стан та провокує стрес, депресію, погіршення самопочуття, що знижує працездатність та впливає на розмір заробітку. Однак застосування у цьому світлі додаткового терміна трудове «немайнове» правопорушення вбачається зайвим з огляду на наступне.

Поняття «майно» є цивільно-правовим, тому його законодавче визначення міститься в статтях 179, 182, 190 ЦК України: майном вважають окрему річ (предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки), сукупність речей, а також майнові права, що також визнаються речовими правами. Однак Європейський суд з прав людини тлумачить термін «майно» набагато ширше та зазначає, що ця категорія не вичерпується лише правом власності або іншим речовим правом на матеріальні об'єкти, адже окремі немайнові права та інтереси також можна розглядати в якості своєрідних активів[2]. Отже, немайнове суб'єктивне право набуває ознак майна у тому випадку, коли воно відповідає трьом ознакам:

1. Має економічну цінність, яка з більшим або меншим ступенем точності може бути виражена у грошовому еквіваленті;

2. Його реалізація пов'язана з майновими інтересами приватної особи;

---

[1] Полішко Н. Л. Трудове правопорушення як підстава матеріальної відповідальності працівника // Юридична наука. – 2012. – № 1. – С. 62.

[2] Рішення Європейського суду з прав людини від 27.05.2010 у справі «Сагінадзе проти Грузії» (заява № 18768/05) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"dmdocnumber":["868655"],"display":[0]}.

3. Є достатньо визначеним для того, щоб бути забезпеченим можливістю судового захисту[1].

Тому незалежно від того, порушуються майнові або немайнові права працівника, відповідно до статті 237[1] КЗпП України та статті 23 ЦК України, яка субсидіарно застосовується до трудових правовідносин, працівник, якому правопорушенням заподіяно моральну шкоду, набуває право на її грошову компенсацію, тоді як право особи на отримання цієї компенсації, в розумінні Європейського суду з прав людини, є майновим правом, тобто майном, що повністю виключає потребу у запровадженні додаткового терміна трудове «немайнове» правопорушення.

Щодо етимології прикметників «майновий» та «матеріальний», то в тлумачних словниках «майновий» використовують як такий, що стосується майна, а прикметник «матеріальний» – як такий, що пов'язаний з володінням певною власністю, з прибутками, заробітком, грошима; такий, що стосується рівня життя[2], тобто, по суті, обидва прикметники є тотожними за своїм значенням та можуть вживатися як синоніми.

Таким чином, з огляду на визначення поняття «майно», яке включає в себе, зокрема, майнові права, до яких обґрунтовано відносять як право на компенсацію майнової шкоди, так і право на компенсацію моральної шкоди, цілком справедливим вбачається застосування для визначення характеру поняття «трудове правопорушення» обох термінів («майновий» та «матеріальний») з огляду на їх ідентичне значення.

Разом з тим, враховуючи запроваджену законодавцем та усталену назву галузевого виду юридичної відповідальності – матеріальна відповідальність, та з метою уникнення плутанини з майновою відповідальністю у цивільному праві вважаю за доцільне підтримати позицію тих науковців, які обстоюють запровадження до законодавства України терміна «трудове матеріальне правопорушення».

---

[1] Карнаух Б. П. Поняття майна у практиці Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7797 /1/Karnauh_237-240.pdf.

[2] Словарь Ожегова: толковый словарь русского языка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ozhegov.com/words/20917.shtml; Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sum.in.ua/.